

Ergenler Arasındaki Siber Zorbalığın ve Mağduriyetin İncelenmesi¹

Ezgi TAŞTEKİN², Pınar BAYHAN³

Öz: Siber zorbalık, dijital teknolojiler ve internet aracılığıyla çevrimiçi iletişim ortamlarında zorbalığın yeni yüzü olarak ortaya çıkmıştır. Ergenler ise bu dijital teknolojileri ve interneti yoğun olarak kullanmaktadır. Bu çalışmada ergenler arasında görülen siber zorbalık ve mağduriyetin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi ve siber zorbalık ve mağduriyet yaşantılarına ilişkin deneyimlerinin betimlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklemini basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen 14-17 yaş arası 895 ergen (450 kız, 445 erkek) oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak; demografik bilgileri, internet kullanım özelliklerini ve deneyimleri belirlemek amacıyla oluşturulan Genel Bilgi Formu ve Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda siber zorbalığın ve mağduriyetin cinsiyete, sosyoekonomik düzeye ve internet kullanım özelliklerine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Ergenlerin siber zorbalık yaşantılarını çoğunlukla arkadaşlarıyla paylaştıkları, siber zorbalığı en çok okul dışı ortamlarda yaşadıkları, siber mağduriyet yaşadıklarında yok sayarak ya da aynısını yaparak karşılık verdikleri ve siber mağduriyet yaşadıklarında çoğunlukla üzgün hissettikleri araştırma sonucunda ortaya konmuştur. Sonuçlar literatür doğrultusunda tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalık, siber mağduriyet, ergenlik

¹ Bu çalışma birinci yazarın yüksek lisans tezinin bir bölümü olup, 7. Dünya Eğitim Teknolojileri Araştırmaları Konferansı'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, ezgi.tastekin@hacettepe.edu.tr

³ Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, pinars@hacettepe.edu.tr

Examination of Cyber Bullying and Victimization Among Adolescents

Abstract: Cyber bullying has emerged as a new form of bullying occurs in the online communication spaces through the use of digital technologies and internet. Adolescents highly use the digital technologies and internet. In this study, it is aimed to examine the relations of some variables with cyber bullying and cyber victimization among adolescents and define the experiences of adolescents about cyber bullying. Sample of the study consists 895 adolescents aged 14-17 (450 female, 445 male) who are chosen by the method of simple random. General Information Form -which is designed for determining the demographic information, internet usage characteristics and experiences about cyber bullying-and The Revised Cyber Bullying Inventory were used as data collection tools. The research findings show that cyber bullying and victimization differs based on gender, socioeconomic status, and internet usage characteristics. It is revealed that adolescents usually share their experiences about cyber bullying with friends, experience cyber bullying in the extrascholastic environments, respond to the cyber bullying by ignoring or doing the same and feel upset when they are cyber bullied. The study results were discussed within the scope of the literature and advices were given.

Keywords: Cyber bullying, cyber victimization, adolescence

Giriş

Akran zorbalığı; bir kişinin bir ya da daha fazla kişi tarafından belirli bir zaman diliminde ve tekrarlayıcı bir şekilde rahatsız eden olumsuz davranışlara maruz kalması olarak tanımlanmaktadır (Olweus, 1993; Olweus, 1997). Günümüzde akran zorbalığının araştırmacılar tarafından yoğun ilgi gören yeni bir türü ortaya çıkmıştır. Özellikle internet temelli iletişim araçlarının kullanımının artmasıyla ortaya çıkan bu zorbalık türü “siber zorbalık” olarak adlandırılmaktadır.

Literatürde yer alan tanımlar birlikte değerlendirildiğinde siber zorbalık; internetin yoğun olarak kullanıldığı akıllı telefon, bilgisayar ve diğer elektronik cihazlar kullanılarak e-posta, anlık mesajlaşma, sohbet odaları, sosyal paylaşım siteleri veya mesajlar aracılığıyla kasıtlı ve zarar verme amaçlı, zaman içinde tekrarlanan davranışlar olarak tanımlanabilmektedir (Burgess-Proctor, Patchin ve Hinduja, 2009; Hinduja ve Patchin, 2014;

Kowalski ve Limber, 2007; Li, 2008; Patchin ve Hinduja, 2006; Shariff ve Gouin, 2005; Slonje ve Smith, 2008; Ybarra ve Mitchell, 2004a). Siber zorbalık, okullarda sık karşılaşılan akran zorbalığının siber ortamda görülen şekli olarak da değerlendirilmektedir (Erdur-Baker, 2013; Li, 2007a; Slonje ve Smith, 2008). Buradan yola çıkarak siber zorbalığın temel noktasının, internet ve iletişim teknolojileri kullanılarak diğer kişilere zarar verme amaçlı davranışlar sergilemek olduğu söylenebilir. Gelişen teknolojiyle birlikte kullanılan araçlar, internet temelli uygulamalar veya siber zorbalığın görülme biçimleri değişebilmekte ancak bu temel nokta değişmemektedir. Bununla birlikte literatürde siber zorbalıkla ilgili çalışmalarda elektronik zorbalık (Li, 2008), online taciz (Ybarra, Mitchell, Wolak ve Finkelhor, 2006), internet tacizi (Ybarra ve Mitchell, 2004a) gibi siber zorbalığı ifade eden farklı kavramların kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramların ifade ettiği ortak noktanın internet ortamında meydana gelen, kasıtlı olarak yapılan zarar verici davranışlar sergilemek olduğu görülmektedir.

Siber zorbalık farklı biçimlerde gerçekleştirilebilmektedir. İnternette tehdit içeren mesajlar gönderme (cyberstalking), sosyal paylaşım sitelerinde hakaret ve kötü sözler içeren mesajlar gönderme veya yayınlama, kişilerin fotoğraflarını veya videolarını, gizli veya özel bilgilerini internet ortamında izinsiz paylaşma (outing and trickery), kötü niyetli e-posta gönderme ya da cep telefonu mesajı atma (aşağılayıcı, tehditkar, alay edici, cinsel taciz veya şiddet içeren), rahatsız etme, internet ortamında taciz etme (online harrasment), iftira atma (denigration), dedikodu yayma, kendini başka biri gibi gösterme, dışlama (exclusion), internet ortamında etiketleme (tagging) siber zorbalığın yaygın görülen biçimleridir (Burgess-Proctor ve diğerleri, 2009; Erdur-Baker, 2013; Hinduja ve Patchin, 2014; Kowalski, Limber ve Agatston, 2008; Lenhart, 2007; Willard, 2007).

Ergenler internet yoluyla iletişimi kullanan kesimin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Özellikle anlık mesajlaşma ve sosyal paylaşım siteleri bu amaçlar için kullanılmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2013 yılında yaptığı "hane halkı bilişim teknolojilerini kullanım araştırması" sonuçlarına göre internet kullanım oranı %48.9 iken bu oran 2018 yılında yapılan çalışmada %72.9'a çıkmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre internet kullanım amaçları arasında sosyal medya (profil oluşturma, mesaj gönderme

veya fotoğraf vb. içerik paylaşma) ilk sırada yer almakta ve internet en çok evde kullanılmaktadır. 2013 yılında 16-24 yaş aralığında olup interneti kullananların oranı %68.7 iken, bu oran 2018 yılında %90.7'ye çıkmıştır. Diğer yaş grupları incelendiğinde ergenlerin en yüksek internet kullanım oranına sahip olduğu görülmüştür (TÜİK, 2013; TÜİK, 2018). Bu sonuçlardan da anlaşılacağı üzere ergenler interneti ve internet temelli iletişim araçlarını en yoğun olarak kullanan kesimi oluşturmaktadır. Dolayısıyla internet ortamında ergenler arasında görülen siber zorbalık son zamanlarda önemli bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Literatür incelendiğinde, siber zorbalık yaşantılarına ve riskli gruplara ilişkin çeşitli değişkenler açısından farklı sonuçlara ulaşan çalışmalar olduğu görülmektedir (Mishna, Kassabri, Gadalla ve Daciuk, 2012; Smith ve diğerleri, 2008; Twyman, Saylor, Taylor ve Comeaux, 2010; Ybarra ve Mitchell, 2004a). Sonuçlardaki farklılıklar, siber zorbalığa ilişkin daha net yorumlar yapabilmek için daha çok araştırmaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada, ergenlerin internet ortamında karşılaştıkları siber zorbalık yaşantılarının betimlenmesi ve hangi ergenlerin daha riskli grupta yer aldığı belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda; cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey ve internet kullanım özellikleri değişkenleri açısından ergenler arasında görülen siber zorbalık ve mağduriyet incelenmiştir.

Siber zorbalığın çağımızda evrensel bir problem olduğu göz önüne alındığında, ulusal düzeyde önleyici çalışmaların önem arz ettiği söylenebilir. Bu önleme çalışmalarının yapılabilmesi için öncelikle siber zorbalık yaşantılarının ve risk gruplarının betimlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmayla; siber zorbalığa ilişkin yapılacak önleyici çalışmalarda hangi unsurların dikkate alınması gerektiğine ilişkin literatüre katkı sağlanacaktır.

Yöntem

Bu araştırmada siber zorbalığın ve mağduriyetin bazı değişkenler açısından var olan durumunu ortaya koymak için ilişkisel tarama modeli (Karasar, 2012) kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırma örneklemini; basit rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen, 2015-2016 eğitim öğretim yılında Ankara ilinin Çankaya, Mamak ve Yenimahalle ilçelerinde bulunan 12 lisede okumakta olan, 450'si kız ve 445'i erkek olmak üzere toplam 895 ergen oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü belirlenirken Israel (1992)'in "örneklem büyüklüğü hesaplama" tablosundan faydalanılmıştır. Buna göre 100.000'den fazla kişi sayısına sahip evrenden çekilmesi gereken örneklem sayısı 400 olarak belirlenmiştir (Israel, 1992). Bu araştırmada evrende bulunan ergenlerin sayısı 84.553'tür. Evren sayısının 100.000'e yakın olması nedeniyle minimum ulaşılması gereken sayı 400 olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamına alınan liseler "Rastgele Sayılar Tablosu" kullanılarak seçilmiştir. Uygulama öncesinde Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyon'undan gerekli izin alınmıştır. Araştırma kapsamında 1260 ergenden veri toplanmış ancak eksik veya hatalı doldurulan 365 veri değerlendirmeye alınmamıştır. Tablo 1'de ergenlerin demografik özelliklere ilişkin dağılımı görülmektedir.

Tablo 1. Ergenlerin demografik özelliklerinin dağılımı

Değişkenler	Gruplar	f	%
Cinsiyet	Kız	450	50.28
	Erkek	445	49.72
Yaş	14	209	23.35
	15	221	24.69
	16	243	27.15
	17	222	24.8
Anne eğitim düzeyi	Okuryazar değil	14	1.57
	Okuryazar	14	1.57
	İlkokul	196	21.92
	Ortaokul	138	15.44
	Lise	290	32.44
	Üniversite	207	23.15
	Lisansüstü	35	3.91

Tablo 1 devamı. Ergenlerin demografik özelliklerinin dağılımı

Değişkenler	Gruplar	f	%
Baba eğitim düzeyi	İlkokul ve öncesi	131	14.84
	Ortaokul	134	15.18
	Lise	260	29.45
	Üniversite	307	34.77
	Lisansüstü	51	5.78
Ailenin aylık ortalama gelir düzeyi	949-1500	188	21.01
	1501-3000	335	37.43
	3001-4500	179	20
	4501-6000	110	12.29
	6001 ve üstü	83	9.27
Toplam		895	100

Tablo 2’de ise ergenlerin internet kullanımına ilişkin özellikler yer almaktadır. Bu bilgiler ışığında ergenlerin çoğunluğunun internete her gün erişim sağladığı ve günlük olarak internette yoğun zaman harcadığı söylenebilir. Ayrıca ergenlerin en çok kullandığı sosyal paylaşım sitelerinin ise Youtube (%81.23), Facebook (%69.27) ve Instagram (%61.12) olduğu görülmüştür.

Tablo 2. İnternet kullanımına ilişkin özellikler

	Gruplar	f	%
İnternete erişim sıklığı	Hiç	5	0.56
	Ayda bir gün	21	2.35
	On beş günde bir	8	0.89
	Haftada bir gün	47	5.25
	Haftada 2-6 gün arası	97	10.84
	Her gün	717	80.11

Tablo 2 devamı. İnternet kullanımına ilişkin özellikler

	Gruplar	f	%
	15 dakikadan az	57	6.37
	15-30 dakika arası	153	17.09
İnternette günlük harcanan zaman	30 dakika-1 saat arası	202	22.57
	1-2 saat arası	175	19.55
	2-3 saat arası	138	15.42
	3 saatten fazla	170	18.99
	Toplam	895	100

Veri Toplama Araçları

Genel Bilgi Formu: Çalışmada ne yapılacağı ile ilgili açıklamaların ve demografik bilgilerin (yaş, cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi, gelir durumu) yer aldığı genel bilgi formu araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Bu formda ayrıca internet kullanım özelliklerine (ne sıklıkta erişim sağlandığı, günlük ne kadar zaman harcadığı gibi) ve ergenlerin siber mağduriyet yaşadığında ne gibi tepkiler (siber mağduriyetini kimlere anlattığı, ne hissettiği, karşılık olarak ne yaptığı gibi) verdiği ilişkin açık uçlu ve kategorik sorular yer almaktadır.

Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri (Revised Cyber Bullying Inventory - RCBI): Siber zorba ve mağdur olma durumunu ölçen Siber Zorbalık Envanteri ilk olarak Erdur-Baker ve Kavşut (2007) tarafından geliştirilmiştir. Bu ilk envanter, Topçu ve Erdur-Baker (2010) tarafından gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiş, Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri (Revised Cyber Bullying Inventory) adını almıştır. Envanterde toplam 14 madde bulunmaktadır. Envanterin siber zorba ve siber mağdur olma şeklinde iki boyutu vardır. Maddeler "hiç"den (1 puan), "üçten çok"a (4 puan) doğru sıralanan 4'lü likert tipi değerlendirmeye sahiptir. Her madde, siber zorba olma ve siber mağdur olma formları için ayrı ayrı olmak üzere ("ben yaptım" ve "bana yapıldı"), iki kez cevaplandırılmaktadır. Envanterin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı Siber Zorbalık Formu için .82, Siber Zorbalık Mağdur Formu için .75'tir. Bu çalışma kapsamında Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı Siber Zorbalık Formu için .88, Siber Zorbalık Mağdur Formu için .87 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler demografik (yaş, cinsiyet ve sosyoekonomik düzey) değişkenler ve internet kullanım özellikleri açısından incelenmiştir. Sosyoekonomik düzey ergenlerin belirttiği anne-baba eğitim düzeyi ve aylık ortalama gelir düzeyine göre değerlendirilmiştir. Bu farklı değişkenlerin analizleri ayrı ayrı yapılarak sosyoekonomik düzeye ilişkin tek bir yoruma varılmaya çalışılmıştır. Gruplar arası farklılıkların incelenmesinin ardından değişkenlerin korelasyonel analizlerine de yer verilmiştir. Korelasyon analizine, demografik değişkenlerden farklı olarak, ergenlerin en çok kullandığı sosyal paylaşım siteleri de dahil edilmiştir.

Verilerin analizi için uygun yöntemleri belirlemek amacıyla değişkenlerin normal dağılımdan gelme durumları Kolmogorov Smirnov testi (Field, 2009) ve çarpıklık basıklık değerleri (George ve Mallery, 2010) ile araştırılmıştır. Sonuçlar örneklemin normal dağılmadığını göstermiştir. Ancak merkezi limit teoremine göre örneklem sayısı yeterince büyük olduğunda ($n < 30$) örneklemin normal dağıldığı varsayılarak parametrik testler kullanılabilir (Field, 2009). Bu nedenlerden dolayı çalışmanın analiz aşamasında parametrik ve parametrik olmayan test sonuçları karşılaştırılmış ve test sonuçlarının aynı olduğu durumlarda parametrik testler (bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi), farklılaştığı durumlarda parametrik olmayan testler (Kruskall Wallis-H testi) kullanılmıştır. Gruplar arası farklılık olduğu durumlarda, bu farklılığın hangi gruplarda meydana geldiğini ortaya koymak için Post-Hoc testlerinden Bonferroni düzeltmesi uygulanmıştır. Siber zorbalığın ve mağduriyetin değişkenler ile olan ilişkisi incelenirken Pearson Korelasyon Katsayısı'ndan yararlanılmıştır. Analiz işlemleri SPSS 20.00 paket programı ile yapılmıştır.

Bulgular

Siber Zorbalığın ve Mağduriyetin Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi

Tablo 3. Ergenler arasında görülen siber zorbalığın ve mağduriyetin dağılımı

	Gruplar	f	%
Siber Zorbalık	Yapanlar	532	59.44
	Yapmayanlar	363	40.56
Siber Mağduriyet	Yaşayanlar	567	63.35
	Yaşamayanlar	328	36.65
Dahil Olma	Zorbalık veya Mağduriyet	622	69.50
	Hiç Dahil Olmayanlar	273	30.50
	Toplam	895	100

Tablo 3. incelendiğinde siber zorbalık yapma ve mağduriyet yaşama veya bunların herhangi birine dahil olma oranlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Araştırmada ergenlerin son altı ayda en az bir kere siber zorbalık yapması veya siber mağduriyet yaşaması dikkate alınarak oranlar elde edilmiştir. Sonuçlar değerlendirildiğinde siber zorbalığın ve mağduriyetin ergenler arasında önemli bir problem olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanının cinsiyete göre farklılığına ilişkin t-testi sonuçları

Puan	Cinsiyet	N	\bar{X}	ss	sd	t	p
Siber	Kız	450	17.32	5.50	893	-6.821	0.000
Zorbalık	Erkek	445	20.58	8.47			
Siber	Kız	450	17.72	5.39	893	-6.015	0.000
Mağduriyet	Erkek	445	20.45	7.95			

Tablo 4. incelendiğinde, siber zorbalık ve siber mağduriyet toplam puanı bakımından cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p < 0.05$). Kızların siber zorbalık ve siber mağduriyet toplam puanının erkeklere göre anlamlı derecede düşük

olduğu görülmektedir. Buna göre erkekler kızlara göre daha fazla siber zorbalık yapmakta ve siber mağduriyet yaşamaktadır.

Tablo 5. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanının yaşlara göre farklılığına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Puan	Gruplar	n	\bar{X}	ss	F	p	Anlamlı Fark
Siber Zorbalık	14	209	17.47	6.34	5.64	0.001	1-4
	15	221	18.75	6.83			
	16	243	19.12	7.19			
	17	222	20.33	8.47			
Siber Mağduriyet	14	209	18.15	6.42	2.40	0.066	
	15	221	19.29	6.23			
	16	243	18.96	6.65			
	17	222	19.90	8.15			

Tablo 5. incelendiğinde, siber zorbalık toplam puanı bakımından yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p < 0.05$). Bu farklılığın hangi gruplarda meydana geldiğini ortaya koymak için Post-Hoc testlerinden Bonferroni düzeltmesi uygulanmış ve 14 yaş grubunun siber zorbalık toplam puanının 17 yaş grubuna göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmüştür. Siber mağduriyet toplam puanı ise yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p > 0.05$).

Araştırmada sosyoekonomik düzeye ilişkin anne-baba eğitim düzeyi ve aylık ortalama gelir değişkenleri ele alınmıştır. Bu değişkenlere göre siber zorbalık puanının farklılığı incelendiğinde; anne eğitim düzeyi (ANOVA, $F=4.00$, $p < 0.05$), baba eğitim düzeyi (Kruskal Wallis-H, $H=10.169$, $p < 0.05$) ve aylık ortalama gelir düzeyi (ANOVA, $F=8.44$, $p < 0.05$) daha yüksek olan ergenlerin siber zorbalık puanlarının da yüksek olduğu görülmüştür ($p < 0.05$). Siber mağduriyetin ise anne-baba eğitim düzeyine göre farklılık göstermediği ($p > 0.05$) ancak aylık ortalama gelir düzeyi yüksek olan ergenlerin siber mağduriyet puanlarının da yüksek olduğu görülmüştür ($F=5.11$, $p < 0.05$). Bu bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, sosyoekonomik düzeyi (özellikle aylık ortalama gelir düzeyi dikkate alındığında) yüksek olan ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları da yüksektir denilebilir.

Tablo 6. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanının internete erişim sıklığına göre farklılığına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Puanlar	Gruplar	n	\bar{X}	ss	F	p	Anlamli Fark
Siber Zorbalık	Hiç	5	14	0	6.617	0.000	2-6 4-6 5-6
	Ayda bir gün	21	14.86	1.71			
	On beş günde bir	8	14.75	1.49			
	Haftada bir gün	47	16.26	4.62			
	Haftada 2-6 gün arası	97	16.8	6.09			
	Her gün	717	19.61	7.62			
Siber Mağduriyet	Hiç	5	14	0	4.385	0.001	4-6
	Ayda bir gün	21	16	4.49			
	On beş günde bir	8	17.63	6.55			
	Haftada bir gün	47	16.38	4.29			
	Haftada 2-6 gün arası	97	17.78	6.21			
	Her gün	717	19.58	7.14			

Tablo 6 ve 7'de internet kullanım özelliklerine ilişkin bulgular yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde internete erişim sıklığı daha fazla olan ve internette günlük daha fazla zaman harcayan ergenlerin siber zorbalık ve mağduriyet puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür ($p < 0.05$).

Tablo 7. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanının internette günlük harcanan zamana göre farklılığına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Puanlar	Gruplar	n	\bar{X}	ss	F	p	Anlamli Fark
Siber Zorbalık	15 dakikadan az	57	15.25	3	36.678	0.000	1-4, 1-5 1-6, 2-3 2-4, 2-5 2-6, 3-6 4-6, 5-6
	15-30 dakika arası	153	15.48	2.95			
	30 dakika-1 saat arası	202	17.62	5.67			
	1-2 saat arası	175	18.88	6.37			
	2-3 saat arası	138	19.54	6.95			
	3 saatten fazla	170	24.46	10.24			

Tablo 7 devamı. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanının internette günlük harcanan zamana göre farklılığına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Puanlar	Gruplar	n	\bar{X}	ss	F	p	Anlamlı Fark
Siber Mağduriyet	15 dakikadan az	57	14.96	2.22	24.888	0.000	1-3, 1-4
	15-30 dakika arası	153	16.44	4.22			1-5, 1-6
	30 dakika-1 saat arası	202	18.07	5.68			2-4, 2-5
	1-2 saat arası	175	19.62	6.59			2-6, 3-6
	2-3 saat arası	138	19.38	6.36			4-6, 5-6
	3 saatten fazla	170	23.25	9.42			

Değişkenlere ilişkin korelasyon analizi sonuçları Tablo 8’de yer almaktadır. Sonuçlar incelendiğinde, değişkenler arasındaki ilişkilerin çok güçlü olmamasına karşın, gruplar arası fark testlerinin büyük oranda desteklendiği görülmektedir. Korelasyon analizine ayrıca ergenler arasında en çok kullanılan Facebook, Instagram ve Youtube sosyal paylaşım siteleri de dahil edilmiştir. Analiz sonuçları incelendiğinde yine ilişkiler çok güçlü olmamakla birlikte özellikle Youtube kullanımının siber zorbalık ve mağduriyet ile daha ilişkili olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra siber zorbalık ve mağduriyet arasındaki ilişki de incelenmiş ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu ilişki pozitif yönlü olup, siber mağduriyet arttıkça siber zorbalık da artmaktadır ($r=.701$; $p<0.01$).

Tablo 8. Değişkenlere ilişkin korelasyon analizleri

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Siber zorbalık	1.000										
2. Yaş	.134**	1.000									
3. Anne eğitim düzeyi	.139**	-.008	1.000								
4. Baba eğitim düzeyi	.059	-.057	.663**	1.000							
5. Aylık ortalama gelir düzeyi	.172**	.011	.604**	.569**	1.000						
6. İnternete erişim sıklığı	.165**	.123**	.208**	.245**	.258**	1.000					
7. İnternette günlük harcanan zaman	.383**	.137**	.063	.013	.071*	.285**	1.000				
8. Facebook kullanımı	.052	-.034	-.109**	-.111**	-.135	.033	.023	1.000			

Tablo 8 devamı. Değişkenlere ilişkin korelasyon analizleri

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
9. Instagram kullanımı	.096**	.145**	.059	.061	.045	.229**	.177**	.131**	1.000		
10. Youtube kullanımı	.162**	-.007	.168**	.185**	.199**	.185**	.084*	.166**	.132**	1.000	
11. Siber mağduriyet	.701**	.074*	.091**	.046	.146**	.142**	.327**	.081*	.091*	.128**	1.000

Ergenlerin Siber Mağduriyet Yaşantılarının İncelenmesi

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre ergenler siber mağduriyet yaşadıklarında bu durumu çoğunlukla arkadaşlarıyla (%36.2) paylaşmaktadır. Ergenlerin büyük bir çoğunluğu bu durumu kimseyle paylaşmamakta, öğretmenler ise en az paylaşılan kişileri oluşturmaktadır. Siber mağduriyetin en çok yaşandığı yer ise okul dışı ortamlar (%54.53) olarak görülmektedir. Tablo 9'da bu bulguları yer almaktadır.

Tablo 9. Siber mağduriyet yaşantıları paylaşımının ve en çok yaşandığı yerin dağılımları

Durum	Gruplar	f	%	Durum	Gruplar	f	%
Siber Mağduriyetin Paylaşımı	Ebeveyn	66	7.37	Siber Mağduriyetin En Çok Yaşandığı Yer	Okulda	79	8.83
	Öğretmen	4	0.45		Okul Dışında	488	54.53
	Arkadaş	324	36.2		Hiç	328	36.65
	Hiç Kimse	153	17.09		Yaşamadım		
	Diğer	20	2.24				
	Hiç Yaşamadım	328	36.65				
Toplam		895	100	Toplam		895	100

Araştırma kapsamında siber zorbalık karşısında ne yaptıklarına ve ne hissettiklerine ilişkin açık uçlu sorulara verilen cevapların ön kodlaması yapılmıştır. Bu kapsamda verilen cevaplar gruplanarak numaralandırılmıştır. Ergenlerin siber zorbalık karşısında verdikleri tepkiler Tablo 10'da, siber zorbalık karşısında hissettikleri ise Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 10. Ergenlerin siber zorbalık karşısında verdikleri tepkilere ilişkin cevaplarının dağılımı

Siber Zorbalık Karşısında Verilen Tepkiler	f	%
Yok sayma	261	46.1
Aynısını yapma	156	27.5
Konuşarak çözmeye çalışma	47	8.3
Zorbayı engelleme	25	4.4
Fiziksel şiddete başvurma	17	3.0
Hakaret etme	16	2.8
Online destek isteme	15	2.6
Güvenlik önlemlerini artırma	10	1.8
Hesabı kapatma	8	1.4
Görüşmeyi kesme	7	1.2
Tanıdık birinden yardım isteme	5	0.9
Toplam	567	100

Tablo 11. Ergenlerin siber zorbalık karşısında hissettiklerine ilişkin cevaplarının dağılımı

Siber Zorbalık Karşısında Hissedilenler	f	%
Üzüntü	251	44.3
Hiçbir şey	154	27.2
Öfke	104	18.3
Hayal kırıklığı	14	2.5
Şaşkınlık	13	2.3
Utanç	11	1.9
Korku	11	1.9
Aşağılanma	5	0.9
Çaresizlik	4	0.7
Toplam	567	100

Ergenlerin siber zorbalık karşısında çoğunlukla yok sayma (%46.1), aynısını yaparak karşılık verme (%27.5) ve zorbalık yapanı engelleme gibi tepkiler verdiği araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular arasındadır. Bununla birlikte konuşarak çözmeye çalışma da verilen tepkiler arasında sıklıkla görülmektedir. Ergenlerin siber zorbalık karşısında hissettikleri ise sırasıyla üzüntü, öfke, hayal kırıklığı, şaşkınlık, utanç, korku, aşağılanma ve çaresizlik olarak görülmektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmanın amacı ergenler arasında görülen siber zorbalığı ve mağduriyeti betimlemek ve siber mağduriyete ilişkin deneyimlerini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda

yapılan analizlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin ergenler arasında yaygın bir durum olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Siber zorbalığın ve mağduriyetin yaygınlığına ilişkin çalışmalar incelendiğinde de bu durumu destekleyen bulgular olduğu görülmüştür. Literatür genel olarak incelendiğinde ergenlerin siber zorba ve siber mağdur olma oranları %4 ile %50 arasında değişirken (Arıca ve diğerleri, 2008; Burgess-Proctor ve diğerleri, 2009; Dehue, Bolman ve Vollink, 2008; Erdur-Baker, 2009; Kowalski ve Limber, 2007; Li, 2007a; Li, 2008; Mishna ve diğerleri, 2012, Slonje ve Smith, 2008; Smith, Mahdavi, Carvalho ve Tippett, 2006; Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın, 2008; Twyman ve diğerleri, 2010; Ybarra ve Mitchell, 2004a), siber zorba/mağdur olma oranları ise %6 ile %25 arasında değişmektedir (Arıca ve diğerleri, 2008; Mishna ve diğerleri, 2012; Kowalski ve Limber, 2007; Twyman ve diğerleri, 2010). Juvonen ve Gross (2008)'un yaptığı araştırmada ise ergenlerin son bir yılda en az bir kez siber mağduriyet yaşama oranları %72 olarak görülmektedir. Yapılan çalışmalarda siber zorbalığın ve mağduriyetin farklı araçlarla ve farklı yöntemlerle ölçülmesi sonuçlarda değişkenlik görülmesine neden olabilmektedir. Bazı çalışmalarda siber zorbalığın tanımı yapıldıktan sonra "son bir yıl içerisinde hiç siber zorbalık yaptınız mı?/siber zorbalığa maruz kaldınız mı?" gibi sorularla ölçülen siber zorbalık, bazı çalışmalarda likert tipi derecelendirmeli soruların olduğu ölçeklerle değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra bu araştırmada oranların yüksek çıkması, teknolojinin ve internet kullanımının gün geçtikçe günlük yaşantıda daha fazla yer almasından kaynaklanıyor olabilir. Bu araştırma sonucu ve literatürdeki diğer bulgular, ergenler arasında görülen siber zorbalığın dikkatle incelenmesi gereken bir durum olduğunu ve giderek önem kazandığını göstermektedir.

Araştırma sonucunda erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığı ve mağduriyet yaşadığı, dolayısıyla kızlara göre daha fazla siber zorba-mağdur statüsünde yer aldığı görülmüştür. Yapılan çok sayıda çalışma da bu bulguyu destekler niteliktedir (Arıca ve diğerleri, 2008; Erdur-Baker, 2009; Katzer, Fetchenhauer ve Belschak, 2009; Li, 2006; Li, 2007b; Slonje ve Smith, 2008; Ybarra ve diğerleri, 2006). Literatürde yer alan; erkeklerin interneti kızlardan daha fazla kullandığı (Bayraktar ve Gün, 2006), daha fazla internet bağımlısı olduğu (Balta ve Horzum, 2008; Esen ve Siyez, 2016), şiddete daha fazla eğilimli olabildikleri (Özgür, Yörükoğlu ve Baysan-Arabacı, 2011), daha fazla saldırgan (Durmuş ve Gürkan, 2005; Gündoğdu, 2010) ve zorbaca (Ayaş ve Pişkin, 2011) davranışlar

sergileyebildikleri bulguları düşünüldüğünde siber zorbalığın erkeklerde daha fazla görülmesi bu araştırmada beklenen bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte saldırgan davranışların ve öfkenin dışa vurumu gibi konularda kültürlerin cinsiyetçi yaklaşımlarının da bu sonuçta önemli bir rolü olabileceği düşünülmektedir. Barlet ve Coyne (2014)'ün Asya, Avrupa, Amerika ve Avustralya'da siber zorbalığa ilişkin yapılan 109 araştırmayı ele aldıkları meta analizde; özellikle Asya'da yapılan çalışmalarda erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yapmasının daha yüksek oranda olduğu sonucu bu görüşü destekler niteliktedir. Siber mağduriyetin erkeklerde daha fazla görülmesinin nedeni olarak ise zorbalık olaylarına daha fazla dahil olmaları ve intikam almaya yönelik girişimlere daha fazla maruz kalmaları gösterilebilir. Bununla birlikte konuya ilişkin farklı sonuçlara ulaşan araştırmalar da bulunmaktadır. Bazı araştırmalarda erkeklerin daha fazla siber zorbalık yaptığı ancak kızların daha çok siber mağdur ve siber zorba-mağdur statüsünde yer aldığı sonucu ortaya çıkmıştır (Dehue ve diğerleri, 2008; Kowalski ve Limber, 2007; Li, 2007a; Smith ve diğerleri, 2006). Kızların daha fazla siber zorbalık yaptığına ilişkin ise kısıtlı sayıda araştırma bulunmaktadır (Wolak, Mitchell ve Finkelhor, 2007). Bunların yanı sıra siber zorbalık veya siber mağduriyetin cinsiyete göre farklılık göstermediğini ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır (Çivilidağ ve Cooper, 2013; Hinduja ve Patchin, 2008; Mishna ve diğerleri, 2012; Patchin ve Hinduja, 2006; Smith ve diğerleri, 2008; Topçu ve diğerleri, 2008; Williams ve Guerra, 2007; Ybarra ve Mitchell, 2004a; Ybarra ve Mitchell, 2004b). Bu araştırmanın bulguları ile literatürde yer alan bazı çalışmalarda farklı sonuçların olmasının siber zorbalığın ve mağduriyetin değerlendirilme araçlarının, örneklem gruplarının ve kültürlerin farklılığından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Siber zorbalığın ve mağduriyetin yaşa göre değişimi incelendiğinde 17 yaşındaki ergenlerin 14 yaşındaki ergenlere göre daha fazla siber zorbalık yaptığı ancak siber mağduriyetin yaş gruplarına göre farklılaşmadığı görülmüştür. Literatürde siber zorbalığa ilişkin bulguları destekleyen (Kowalski ve Limber, 2007; Mishna ve diğerleri, 2012; Smith ve diğerleri, 2008; Ybarra ve Mitchell, 2004a; Ybarra, Diener-West ve Leaf, 2007) ve aksine yaşa göre siber zorbalığın farklılık göstermediğini ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (Patchin ve Hinduja, 2006; Slonje ve Smith, 2008; Smith ve diğerleri, 2006). Araştırmada ulaşılan siber zorbalığın yaş arttıkça daha fazla görülmesi sonucu; ergenlerin internet kullanımında yaş

arttıkça daha bağımsız olmasından, internet ve teknoloji kullanımıyla ilgili bilgi ve beceri düzeylerinin artmasından kaynaklanabilir. Bununla birlikte akıllı telefonların donanım özelliklerinin interneti kullanmaya uygun olmasının da bu durumda etkisinin olabileceği düşünülmektedir. Bazı araştırmalarda farklı sonuçların elde edilmesinde, kullanılan değerlendirme yöntemleri ve araçlarında bulunan farklılıklar, kültürel farklılıklar, internet kullanım özelliklerinde ve denetiminde görülen farklılıklar etkili olabilir. Araştırmada elde edilen siber mağduriyete ilişkin bulguların da literatürdeki araştırmalarla benzerlik gösterdiği görülmüştür (Patchin ve Hinduja, 2006; Slonje ve Smith, 2008; Smith ve diğerleri, 2006). Siber mağduriyetin yaşa göre farklılık göstermemesi, interneti kullanan her bireyin bu duruma maruz kalma ihtimalinin olabileceğini ortaya koymaktadır.

Siber zorbalığın ve mağduriyetin sosyoekonomik düzeye göre farklılaşma durumu ele alındığında genel itibariyle sosyoekonomik düzey arttıkça siber zorbalığın ve mağduriyetin de arttığı görülmüştür. Anne ve babanın eğitim düzeyinin aylık ortalama gelir düzeyiyle paralel olabileceği göz önüne alındığında, ekonomik durumun internet temelli araçların kullanımını etkilemesiyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra çalışan ailelerin ergenlerin internet kullanımı üzerinde daha az denetimi olabileceğinden, bu ergenlerde siber zorbalık olaylarına dahil olma daha fazla ortaya çıkmış olabilir. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde araştırma bulgularını destekleyen çalışmalar olduğu görülmektedir. Ancak sosyoekonomik düzey ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkiyi incelerken sosyoekonomik düzeyin hangi değişkenler dikkate alınarak belirlendiği önemli olmaktadır. Ybarra ve Mitchell (2004a) sosyoekonomik düzeyi yıllık gelire göre belirledikleri çalışmada, yıllık geliri daha fazla olanların siber zorbalık olaylarına dahil olma durumlarının daha fazla olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte sosyoekonomik düzeyin algılanan gelir düzeyine göre belirlendiği çalışmalar da bulunmaktadır. Buna göre Karlier-Soydaş (2011)'in çalışmasında sosyoekonomik düzey ile siber zorbalık olaylarına dahil olma açısından anlamlı bir ilişki bulunmazken; Özbay (2013)'in çalışmasında ise yüksek sosyoekonomik düzeyde olanların daha fazla zorbalık yaptığı, düşük sosyoekonomik düzeyde olanların ise daha fazla mağduriyet yaşadığı bulunmuştur. Bu bulguların yanı sıra sosyoekonomik düzey ve siber zorbalık-mağduriyet arasındaki ilişkiye dair farklı sonuçlar elde eden çalışmalar da mevcuttur. Topçu ve diğerleri (2008)'nin yaptıkları araştırmada sosyoekonomik düzey okul

türüne (özel ya da devlet) göre belirlenmiştir. Buna göre devlet okuluna giden öğrencilerin özel okula giden öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık olayı yaşadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak sosyoekonomik düzeyi okul türüne göre belirleyen bazı araştırmalarda ise sosyoekonomik düzey ile siber zorbalık/mağduriyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Ybarra ve Mitchell, 2004b; Ybarra ve diğerleri, 2007). Literatürde yer alan bazı bulguların farklılık göstermesinde, sosyoekonomik düzeyin belirlenme kriterlerindeki çeşitlilikler etkili olabilir. Bu çalışmada seçilen sosyoekonomik düzey belirleme kriterlerine yakın (gelir düzeyi vb.) kriterlere sahip çalışmaların bulgularının, bu araştırma bulgularını destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında siber zorbalığın ve mağduriyetin internet kullanım özelliklerine göre değişkenliği de ele alınmıştır. Buna göre internete daha sık erişim sağlayanların ve erişim sağladıklarında internette daha fazla zaman harcayanların daha fazla siber zorba ve mağdur olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bulguya ilişkin literatürde internet kullanım sıklığı ve internette harcanan zaman arttıkça siber zorbalığın ve mağduriyetin arttığını gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Arıcak ve diğerleri, 2008; Erdur-Baker, 2009; Hinduja ve Patchin, 2008; Li, 2007a; Mishna ve diğerleri, 2012; Patchin ve Hinduja, 2006; Peker, Eroğlu ve Ada, 2012; Özdemir ve Akar, 2011; Smith ve diğerleri, 2008; Ybarra ve Mitchell, 2004a). Benzer şekilde Twyman ve diğerleri (2010), 11-17 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada siber zorba, siber mağdur ve siber zorba-mağdur olanların bilgisayar temelli sosyal aktivitelerde daha fazla zaman harcadığı sonucunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca sosyal paylaşım sitelerini kullanma oranı ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Özellikle Youtube kullanımının siber zorbalık ve mağduriyet ile daha yüksek ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar internet kullanım özelliklerinin siber zorbalık yapma ve siber mağduriyet yaşama riskiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Kullanılan sosyal paylaşım sitelerinin kişilere sağladığı imkanlar ise siber zorbalığın daha kolay ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Örneğin Youtube kişilerin video temelli paylaşımlar ile etkileşimde bulunduğu bir sosyal paylaşım sitesidir. Paylaşılan videoların altına o videoyu izleyebilen tüm kullanıcılar herkese açık yorumlar yapabilmektedir. Bu durum da siber zorbalık olaylarının yaşanması açısından denetimsiz bir ortam oluşturabilmektedir. Smith ve

diğerleri (2008)'in araştırmasında siber zorbalığın en çok fotoğraf, video veya web siteleri aracılığıyla yapıldığı sonucu da bu durumu destekler niteliktedir.

Ergenlerin siber mağdur olduklarında bu durumu en çok arkadaşlarıyla paylaştığı ve bunu takiben büyük bir çoğunluğun da hiç kimseyle paylaşmadığı araştırma bulguları arasında yer almaktadır. En az paylaşılan grubu ise öğretmenler ve ebeveynler oluşturmaktadır. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde araştırma bulgularını destekleyen sonuçların olduğu görülmektedir. Arıcak ve diğerleri (2008), 12-19 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmada ergenlerin siber mağduriyet yaşadıklarında bu durumu en çok arkadaşlarıyla en az ise öğretmenleriyle paylaştıklarını görmüşlerdir. Burgess-Proctor ve diğerleri (2009) ise 8-17 yaş arası kız ergenlerle yaptıkları çalışmalarında, ergenlerin bu durumu en çok 'sanal arkadaşlarıyla' paylaştıklarını daha sonra ise hiç kimseyle paylaşmamayı tercih ettiklerini ortaya koymuştur. Yetişkinler ise sıralamada son tercih edilen kişiler olarak görülmektedir. Yine araştırma bulgularına benzer olarak, bazı araştırmalarda ise ergenlerin özellikle öğretmen ve ebeveyn gibi yetişkinlere anlatmayı daha az tercih ettiği görülmektedir (Juvonen ve Gross, 2008; Li, 2007a). Benzer şekilde Smith ve diğerleri (2008)'nin 14-15 yaş arası ergenlerle; Topçu ve diğerleri (2008)'in 14-15 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmalarda, mağdurların çoğunlukla arkadaşlarıyla paylaşmayı daha sonra ise hiç kimseyle paylaşmamayı tercih ettikleri görülmüştür. Smith ve diğerleri (2006)'nin 11-16 yaş arası ergenlerle; Dehue ve diğerleri (2008)'in yaş ortalaması 12.7 olan ergenlerle yaptıkları çalışmalarda ise mağdurların çoğunlukla kimseye söylemediği görülmüştür. Ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkilerinin büyük önem kazandığı düşünüldüğünde siber mağduriyet yaşayan ergenlerin bunu en çok arkadaşlarıyla paylaşmaları bu araştırmada beklenen bir sonuç olarak görülmektedir. Ebeveyn, öğretmen veya herhangi bir yetişkinle daha az paylaşılması ise internete erişimde yasaklamalara neden olabileceğinden tercih edilmeyen bir durum olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu durumu arkadaşlarının da yaşadığı düşüncesi neden olarak gösterilebilir. Bununla birlikte ergenlerin siber mağduriyet yaşadığında bunu kimseye söylememeyi de çoğunlukla tercih ettiği görülmektedir. Bunun nedeni olarak ergenlik döneminde ergenin başkalarının kendisiyle ilgili düşüncelerini fazla önemsemesi (Bayhan ve Artan, 2007; Steinberg, 2003), bunun sonucunda akranlarının kendisiyle dalga geçebileceği düşüncesine kapılması ihtimali

gösterilebilir Ayrıca olayın büyümesini istememekten dolayı da hiç kimseye söylenmeyebileceği düşünülmektedir. Bu bulguların yanı sıra ergenler siber zorbalığa en çok okul dışı ortamlarda maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bulgular literatür ile uyum göstermektedir. Burgess-Proctor ve diğerleri (2009), Dehue ve diğerleri (2008), Slonje ve Smith (2008), Smith ve diğerleri (2006) ve Smith ve diğerleri (2008) ergenlerle yaptıkları çalışmalarda siber zorbalık olaylarının çoğunlukla okul dışı ortamlarda gerçekleştiği sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte TÜİK (2016) raporuna göre internetin en çok evde kullanıldığı, akıllı telefonların her yerde internete erişim imkânı sunduğu düşünüldüğünde siber mağduriyetin en çok yaşandığı yerin okul dışı ortamlar olması beklenen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca internet erişiminin okul ortamında daha kısıtlı ve denetimli olması, ev ortamında ve okul dışı ortamlarda denetimin daha az olması gibi nedenlerin bu durumun kaynağı olabileceği düşünülmektedir.

Ergenler siber zorbalığa maruz kaldıklarında çoğunlukla yok saymakta ve aynısını yaparak karşılık vermektedir. Bu tepkileri konuşarak çözmeye çalışma ve engelleme takip etmektedir. Konuyla ilgili literatürde yer alan çalışmalarda da benzer olarak siber zorbalık karşısında çoğunlukla yok sayma, aynısını yaparak karşılık verme ve engelleme davranışlarının sergilendiği sonucu ortaya çıkmıştır (Arıcak ve diğerleri, 2008; Burgess-Proctor ve diğerleri, 2009; Dehue ve diğerleri, 2008; Juvonen ve Gross, 2008; Smith ve diğerleri, 2008). Ergenlerin bu durumu yok saymayı tercih etmesi nasıl tepki vermeleri gerektiğiyle ilgili bilgi eksikliğinden, durumun büyümesini ve duyulmasını istememelerinden kaynaklanabilir. Aynısını yaparak yani siber zorbalık yaparak karşılık verme ise intikam duygusu sonucunda ortaya çıkan bir davranış olarak değerlendirilebilir. Engelleme ve konuşarak çözmeye çalışma tepkisi ise ergenlerin durumla başa çıkmada kendi bilgi ve becerilerini kullanarak çözüm bulmaya çalıştıklarını göstermektedir. Bu bulguların yanı sıra araştırma sonucunda ergenlerin siber zorbalığa maruz kaldıklarında çoğunlukla üzüntü ve öfke duydukları görülmüştür. Ergenlerin siber zorbalığa karşı gösterdikleri tepkiler arasında yer alan 'siber zorbalık yaparak karşılık verme' hissedilen öfke duygusu ile örtüşmektedir. Konuyla ilgili araştırmalarda da benzer sonuçlar olduğu görülmektedir (Burgess-Proctor ve diğerleri, 2009; Dehue ve diğerleri, 2008; Hinduja ve Patchin, 2011; Patchin ve Hinduja, 2006; Topçu ve diğerleri, 2008; Ybarra ve diğerleri, 2006). Bu duygusal

tepkilerin yanı sıra hiçbir şey hissetmediğini ifade eden ergenler de bulunmaktadır (%27.2). Patchin ve Hinduja (2006), çoğunluğu 12-20 yaş aralığında olan geniş yaş aralığında yaptıkları araştırmada, siber zorbalık karşısında çoğunlukla hayal kırıklığı, öfke, üzüntü hissedildiğini ve bu hissedilenlerin yanı sıra bunu umursamamanın da görüldüğünü ortaya koymuşlardır.

Ergenler arasında görülen siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında ilişki olduğu, siber zorbalık arttıkça siber mağduriyetin, siber mağduriyet arttıkça da siber zorbalığın arttığı araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Konuyla ilgili literatür bu bulguları desteklemektedir. Katzer ve diğerleri (2009), 5-11.sınıf düzeyindeki ergenlerle yaptıkları çalışmada siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında ilişki olduğunu, siber zorbalık arttıkça siber mağduriyetin de arttığını ifade etmiştir. Benzer şekilde Kowalski ve Limber (2007) 11-14 yaş arası ergenlerle, Li (2007a) 7.sınıf düzeyindeki ergenlerle, Peker ve diğerleri (2012) 14-18 yaş arası ergenlerle, Ybarra ve Mitchell (2004a) 10-17 yaş arası ergenlerle, Ybarra ve diğerleri (2006) 10-17 yaş arası ergenlerle yaptıkları çalışmalarda siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Buna göre siber zorbalık arttıkça siber mağduriyet de artmaktadır. Siber mağduriyet yaşayanların karşılık olarak siber zorbalık yaptığı sonucu araştırma sonucunda elde edilen ve literatürde de yer alan bir sonuç olarak düşünüldüğünde bu bulgunun beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir. Siber zorbalık ve siber mağduriyet birbirini tetikleyen durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Siber mağduriyet yaşayan bir ergen intikam almak için karşılık olarak siber zorbalık yapabilmekte ve bu davranışlar döngüsel olarak tekrarlanabilmektedir.

Sonuç olarak bu araştırmada; siber zorbalığın ve mağduriyetin ergenler arasında önemli bir sorun olarak yer aldığı, bazı grupların siber zorbalık ve mağduriyet açısından daha riskli grupları oluşturabileceği, internet kullanım özelliklerinin siber zorbalık ve mağduriyet açısından önemli bir etken olduğu, siber zorbalığın ergenler üzerinde davranışsal ve duygusal olarak olumsuz etkilere sahip olabileceği görülmüştür. Literatürde yer alan bilgiler ve bu araştırma bulguları birlikte değerlendirildiğinde siber zorbalığın giderek artan bir problem olduğu ortadadır. Bu nedenle bu konuda farkındalık oluşturmaya yönelik çalışmalar yapılması gerektiği söylenebilir. Siber zorbalık ve mağduriyet ile ilgili

yapılacak çalışmalarda okul yöneticileri, rehberlik servisleri ve öğretmenler yer alabilir. Bu kapsamda internet kullanım özellikleri ve denetimiyle, siber mağduriyet yaşandığında yapılabileceklerle ilgili ergenleri, ebeveynleri ve öğretmenleri bilinçlendirme çalışmalarının yapılması; siber zorbalığı önleyici müdahale programlarının geliştirilmesi gerekli görülmektedir. Bu müdahale programlarında internet kullanımı ve süresi, teknoloji temelli iletişim araçlarının ergenin hayatındaki rolü ve önemi, internetin faydaları ve zararları, gelişimsel düzeye göre sosyal paylaşım sitelerinin uygunluğu gibi konu başlıklarının yer alması önerilmektedir.

Bu araştırmaya belirli bir yaş aralığında ve belirli öğrenim düzeyinde bulunan ergenler dahil edilmiştir. Daha geniş yaş aralıklarında ve öğrenim düzeyinde bulunan ergenlerle çalışmalar yapılması, gelişimsel karşılaştırmalar yapılabilmesi açısından önerilmektedir. Araştırma kapsamında siber zorbalık ve mağduriyet ile ilişkisi incelenen değişkenler sınırlılık göstermektedir. Ergenin hayatında yer alan farklı unsurların ve literatürde bulunan geniş çaplı değişkenlerin (problemler, internet kullanımı, online sosyal aktiviteler, sosyal ağlarda edinilen arkadaşlar vb.) siber zorbalık ve siber mağduriyet ile olan ilişkilerinin araştırılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Arıca, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N. ve diğerleri. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 11 (3), 253-261.
- Ayas, T. ve Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10 (2).
- Balta, Ö.Ç. ve Horzum, M. (2008). Web tabanlı öğretim ortamındaki öğrencilerin internet bağımlılığını etkileyen faktörler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41 (1), 187-205.
- Barlett, C. ve Coyne, S.M. (2014). A meta-analysis of sex differences in cyber-bullying behavior: the moderating role of age. *Aggressive Behavior*, 40 (5), 474-488.
- Bayhan, P. ve Artan, İ. (2007). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. Ankara: Morpa Kültür Yayınları.
- Bayraktar, F. ve Gün, Z. (2006). Incidence and correlates of Internet usage among adolescents in North Cyprus. *CyberPsychology & Behavior*, 10 (2), 191-197.
- Burgess-Proctor, A., Patchin, J. ve Hinduja, S. (2009). Cyberbullying and online harassment: Reconceptualizing the victimization of adolescent girls. *Female crime victims: Reality reconsidered*, 162-176.

- Çivilidağ, A. ve Cooper, H.T. (2013). Ergenlerde siber zorba ve öfkenin incelenmesi üzerine bir araştırma: Niğde ili örneği. *International Journal of Social Science*, 6 (1), 497-511.
- Dehue, F., Bolman, C. ve Vollink, T. (2008). Cyberbullying: youngsters' experiences and parental perception. *Cyberpsychology & Behavior*, 11 (2), 217-223.
- Durmuş, E. ve Gürkan, U. (2005). Lise öğrencilerinin şiddet ve saldırganlık eğitimleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (3), 253-269.
- Erdur-Baker, O. (2009). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media & Society*, 12 (1), 109-125.
- Erdur-Baker, Ö. (2013). Görünümleri ve ilgili değişkenleriyle siber zorba ve siber kurbanlar. 1. *Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı*, 277-295.
- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (27).
- Esen, E. ve Siyez, D.M. (2016). Ergenlerde internet bağımlılığını yordayan psiko-sosyal değişkenlerin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (36).
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. New Delhi: Sage publications.
- George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update*. Boston: Pearson
- Gündoğdu, R. (2010). 9 Sınıf Öğrencilerinin Çatışma Çözme Öfke Ve Saldırganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (3).
- Hinduja, S. ve Patchin, J. (2011). *Cyberbullying: identification, prevention, and response*. [Çevrim-içi: <http://cyberbullying.org/Cyberbullying-Identification-Prevention-Response.pdf>], Erişim: 01.02.2016.
- Hinduja, S. ve Patchin, J.W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29 (2), 129-156.
- Hinduja, S. ve Patchin, J.W. (2014). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. USA: Corwin Press.
- Israel, G.D. (1992). *Determining sample size*. University of Florida Cooperative Extension Service, Institute of Food and Agriculture Sciences, EDIS.
- Juvonen, J. ve Gross, E.F. (2008). Extending the school grounds?—Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health*, 78 (9), 496-505.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karlıer-Soydaş, D. (2011). *Ergenlerde ebeveyn izlemesi, sanal zorbalık ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Katzer, C., Fetchenhauer, D. ve Belschak, F. (2009). Cyberbullying: Who are the victims? *Journal of Media Psychology*, 21 (1), 25-36.
- Kowalski, R.M., Limber, S.P. ve Agatston, P.W. (2008). *Cyberbullying: Bullying in the digital age*. UK: Blackwell Publishing.

- Kowalski, R.M. ve Limber, S.P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health, 41* (6), 22-30.
- Lenhart, A. (2007). Cyberbullying and online teens. *Pew Internet & American Life Project*.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in Schools: A Research of Gender Differences. *School Psychology International, 27* (2), 157-170.
- Li, Q. (2007a). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior, 23* (4), 1777-1791.
- Li, Q. (2007b). Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimisation. *Australasian Journal of Educational Technology, 23* (4), 435-454.
- Li, Q. (2008). A cross-cultural comparison of adolescents' experience related to cyberbullying. *Educational Research, 50* (3), 223-234.
- Mishna, F., Khoury-Kassabri, M., Gadalla, T. ve Daciuk, J. (2012) Risk factors for involvement in cyber bullying: Victims, bullies and bully-victims. *Children and Youth Services Review, 34* (1), 63-70.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school. What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education, 12* (4), 495-510.
- Özbay, A. (2013). *Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet, aleksitimi ve öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 4* (4), 605-626.
- Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Baysan-Arabacı, L. (2011). Lise öğrencilerinin şiddet alguları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 2* (2), 53-60.
- Patchin, J.W. ve Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice, 4* (2), 148-169.
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Ada, Ş. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- Shariff, S. ve Gouin, R. (2005). *Cyber-dilemmas: Gendered hierarchies, free expression and cyber-safety in schools*. Oxford Internet Institute kongresinde sunulmuştur, Oxford, UK.
- Slonje, R. ve Smith, P.K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology, 49* (2), 147-154.
- Smith, P., Mahdavi, J., Carvalho, M. ve Tippett, N. (2006) *An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying*. (Research Brief No. RBX03-06). London: DfES.
- Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. ve Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49* (4), 376-385.
- Steinberg, L. (2003). *Adolescence*. New York: McGraw-Hill.
- Topçu, C., Erdur-Baker, Ö. ve Çapa-Aydın, Y. (2008). Examination of cyberbullying experiences among Turkish students from different school types. *CyberPsychology & Behavior, 11* (6), 643-648.

- Topçu, Ç. ve Erdur-Baker, Ö. (2010). The revised cyber bullying inventory (RCBI): Validity and reliability studies. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 660-664.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2013). *Hane halkı bilişim teknolojilerini kullanım araştırması*. [Çevrim-içi: <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13569>], Erişim tarihi: 28.04.2016
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2018). *Hane halkı bilişim teknolojilerini kullanım araştırması*. [Çevrim-içi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27819>], Erişim tarihi: 30.10.2018
- Twyman, K., Saylor, C., Taylor, L.A. ve Comeaux, C. (2010) Comparing children and adolescents engaged in cyberbullying to matched peers. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13 (2), 195-199.
- Willard, N.E. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Illinois: Research Press.
- Williams, K.R. ve Guerra, N.G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 14-21.
- Wolak, J., Mitchell, K.J. ve Finkelhor, D. (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health*, 41, 51-58.
- Ybarra, M.L., Diener-West, M. ve Leaf, P.J. (2007). Examining the overlap in internet harassment and school bullying: implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health*, 41, 42-50.
- Ybarra, M.L., Mitchell, K.J., Wolak, J. ve Finkelhor, D. (2006). Examining characteristics and associated distress related to Internet harassment: findings from the Second Youth Internet Safety Survey. *Pediatrics*, 118 (4), 1169-1177.
- Ybarra, M.L. ve Mitchell, K.J. (2004a). Youth engaging in online harassment: associations with caregiver-child relationships, Internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, 27 (3), 319-336.
- Ybarra, M.L. ve Mitchell, K.J. (2004b). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of child Psychology and Psychiatry*, 45 (7), 1308-1316.